

Preocuparea pentru o *lingua universalis*... în căutarea limbii începuturilor

Marius-Radu CLIM

I. Preliminarii

În era globalizării și a comunicării interumane fără bariere lingvistice nevoia unei limbi universale devine tot mai acută. În acest context procesul de informatizare al limbilor urmărește cultivarea limbilor naționale prin alinierea celor care nu sunt de circulație internațională la standarde care vor asigura compatibilitatea și menținerea identității lor în contextul globalizării societății.

Ne propunem aici prezentarea câtorva încercări de realizare a unei limbi universale cu trimitere la limba începuturilor, cea adamică, și o anumită perspectivă asupra limbajului poetic și ca preocupări pentru depășirea barierelor lingvistice dintre oameni. Însă acest articol este mult limitat din punct de vedere cantitativ tocmai datorită imensului interes manifestat de-a lungul secolelor pentru aceste tematici. Imensa bibliografie disponibilă dovedește faptul că problema originii limbilor și cea a creării unei limbi perfecte reprezintă deziderate umane vechi. Astfel m-am rezumat doar la prezentarea succintă a ideilor vremii insistând pe părerile exprimate de Dante și Giambattista Vico, care se potrivesc cel mai bine demersului nostru. De aceea, limbajul poetic este văzut nu atât ca o variantă a limbilor istorice, comune, ci ca un spațiu de determinare a limbii originare, pe de o parte, iar, pe de altă parte, ca un mod de manifestare al ființei poetice. Cu alte cuvinte limbajul poetic nu va fi abordat în delimitarea sa de limba neutră, ci din perspectiva unui mod specific de a fi al omului. Spre deosebire de limba istorică ce descrie lumea extra-verbală și o comunică, limbajul poetic aspiră spre limba originară perfectă tocmai prin statutul lui aparte de a fi absolut motivat: adică de a construi lumi nu de a le descrie. Limba universală sau „perfectă” – preluând concepția lui U. Eco – este văzută ca o încercare de a inventa o limbă comună, pentru toată umanitatea. Din acest punct de vedere, limba perfectă tinde să recupereze sau să reconstituie limba adamică. În concluzie o *lingua universalis* încearcă să reînvie universalitatea comunicării ce caracteriza prima limbă, pe când limbajul poetic vizează recuperarea celeilalte funcții esențiale pentru limba primordială și anume funcția de întemeiere a lumii.

II. Omul – ființa vorbitoare

Unul din atributele ființei umane este cel de *homo loquens* – omul, ființă vorbitoare. Oriunde se găsesc ființe umane, acestea posedă facultatea de a vorbi și de a comunica prin limbaj. Acest atribut reprezintă o condiție esențială a definirii omului ca

homo sapiens pentru că, prin limbaj, ființa umană poate relaționa cu lumea, cu cei din jur, poate interpreta și exprima ceea ce-o înconjoară.

Vom evidenția mai multe perspective ce vor scoate în evidență câteva din ideile originale în ce privește primele forme de limbaj și vor prezenta principalele teorii care au apărut de-a lungul timpului, despre geneza limbii începuturilor, precum și cele referitoare la fenomenul încercării limbilor care au dus în timp și la degradarea lor față de limba adamică. De aceea, de-a lungul vremii au fost multe încercări de recuperare sau de refacere a limbii primordiale. Majoritatea au fost concretizate în proiectele unei limbi perfecte, care au fost clasificate de U. Eco în lucrarea sa *În căutarea limbii perfecte*. Semioticianul italian susține faptul că acești creatori de limbi perfecte au trasat două drumuri în realizarea scopului lor: fie s-au folosit de caracteristicile comune majorității limbilor reconstituind o limbă perfectă din trăsăturile actuale ale limbilor, fie au încercat să recupereze limba lui Adam într-o manieră originală creând un nou sistem lingvistic. La rândul lor poeții, creatorii de limbaj poetic, au urmat o cale diferită. Ei nu s-au preocupat de întoarcerea la origini ci au construit o altă limbă care se deosebește de limba comună, neutră, printr-o trăsătură definitorie: creativitatea. Ei au încercat să transforme limba informațională într-una creatoare de artă, nevalorificând limba adamică, cea creatoare de lume într-o nouă dimensiune, cea estetică. Definitorii, în acest sens, sunt viziunile lui Dante Alighieri și respectiv Giambattista Vico asupra originii limbajului poetic și a naturii lui.

Limbajul poetic și limba universală, fie că se doresc sau nu recreații ale limbii începuturilor ar putea constitui pe de o parte încercări de depășire a blestemului Turnului Babel, de diversificare a limbilor – în măsura în care pluralitatea limbilor face dificilă comunicarea universală între oameni – și pe de altă parte, ar sublinia imensa capacitate a limbii de a realiza noi sisteme semiotice de înțelegere și reprezentare a lumii.

III. Originea limbii și primele forme de limbaj

Originea limbajului sau misterul apariției lui rămâne una din problemele cele mai dezbătute de-a lungul istoriei și pentru care nu s-a dat încă o explicație exhaustivă. Din perspectivă lingvistică, prima întrebare care se pune este dacă apariția vorbirii trebuie să constituie sau nu o preocupare a lingviștilor sau, mai bine zis, ce anume din această problemă este de competența lingvisticii. În majoritatea lor, lingviștii consideră că originea limbajului trebuie să reprezinte una din preocupările de bază în studiul limbii în măsura în care aceasta presupune studiul primelor forme de limbaj. În ce privește celelalte aspecte ale problemei, cum ar fi modalitatea și cauza apariției limbajului, locul și timpul apariției lui, ele nu mai sunt de competența lingvisticii ci mai degrabă de competența antropologiei.

În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea problema originii limbajului a fost intens dezbătută, în această perioadă afirmându-se cele mai diverse teorii despre apariția vorbirii. Această situație a dat naștere și la reacții adverse: Școala lingvistică de la Paris, înființată în anul 1866, a înscris în statutele ei interdicția de a se discuta această problemă pe motiv că nu e de competența lingvisticii și trebuie lăsată pe seama filosofilor. De asemenea, pentru Claude Lévi Strauss originea limbii „*este o problemă privind evoluția creierului, ceea ce s-a produs în sistemul nervos și care nu a existat*

înainte. Dacă problema originii limbii poate fi rezolvată – susține el – ea va fi rezolvată de fiziologi”¹. Această atitudine se explică, în primul rând, prin dificultățile obiective pe care le întâmpină cercetătorul în acest studiu și anume materialul insuficient de care dispune și care nu-i permite reconstituirea limbii primilor oameni.

Cele mai vechi explicații ale apariției limbii sunt cele mitologice și biblice. În ipotezele mitice, create în special de popoarele vechi din Asia Centrală și Asia Mică – egiptenii, sumero-babilonienii, asirienii etc. – sunt evidențiate două modalități de apariție a limbajului: ca fiind un dar al unui zeu sau ca o invenție a unui om înțelept (de exemplu în mitologia accadiană omul pește Oés îi învață pe oameni scrisul, știința și artele).

Perioada Evului Mediu a fost dominată de concepțiile filosofilor greci. Ei au abordat cu mult interes problema originii limbii considerând-o ca pe o parte componentă a filosofiei. Preocuparea lor a avut în vedere două aspecte: care este natura limbajului și care este relația dintre nume și obiectul denumit. În ce privește primul aspect s-au evidențiat două concepții filosofice fundamentale din care se vor inspira toate opiniile ulterioare: una materialistă (susținută de stoici și epicurei) care arătau că limba este o creație a omului și cealaltă idealistă care susținea originea divină.

Atenția filosofilor greci s-a concentrat cu preponderență asupra naturii raportului dintre nume și obiect, dezvoltându-se, de asemenea două concepții. Prima, teoria naturală a cuvintelor (φωναί), a fost susținută de filosofii pitagoreici. Ei afirmă că numele obiectelor decurg din natura lor, că fiecare cuvânt este o oglindire, o imagine a lucrului pe care-l denumește. Heraclit considera cuvintele ca fiind „umbre” ale lucrurilor, imagini ale lor asemănătoare cu imaginile arborilor reflectate într-un râu.

Diodor din Sicilia, care a trăit în secolul I î.Ch., a susținut originea socială a limbii. El afirmă că „primii oameni s-au strâns în grupuri de frica animalelor și au învățat să se ajute”², iar limbajul ar fi apărut ca urmare a nevoii de comunicare dintre ei.

Poetul latin Lucrețius (sec I î. Ch.) aduce argumente, în poemul său *De rerum natura*, în favoarea apariției limbii într-o comunitate umană. El susține că limba nu este o creație individuală, ci este rezultatul unui proces colectiv de formare.

Filosoful grec Epicur afirma că limba a apărut ca urmare a necesităților naturale ale omului de a-și exprima prin sunete stările sufletești. Primele sunete scoase de om ar fi fost reacții la mediul înconjurător – aceasta fiind, de fapt, teoria interjecțiilor. Aceste reacții care exprimau diferite stări sufletești și impresii ale omului au devenit denumiri ale realităților care le-au provocat. Cu trecerea timpului acest limbaj simplu a fost îmbogățit și perfecționat prin aportul diferiților indivizi și a ajuns să fie acceptat și folosit de întreaga comunitate.

Cea de-a doua concepție asupra raportului lume și nume, teoria convențiilor (θεσσει), a fost susținută în special de sofști și de Aristotel care afirmă că numele obiectelor au fost stabilite de oameni prin convenție.

Filosoful materialist Democrit, deși s-a ridicat împotriva teoriei caracterului natural al cuvintelor, recunoaște totuși că unele cuvinte primare sunt reflectări ale lucrurilor și au apărut pe cale naturală ca urmare a interacțiunilor omului cu lumea exterioară.

---

¹ Cf. Al. Graur, *Tratat de lingvistică*, București, Editura Academiei, 1971, p. 298.

² Cf. *Idem*, *Introducere în lingvistică*, București, Editura Științifică, 1965, p. 32.

Platon, în dialogul *Cratylus*, afirmă că există o legătură foarte strânsă între sunetele cuvintelor și însușirile obiectelor denumite. Astfel, prin sunetele lor, cuvintele ar reda însușiri ale obiectelor desemnate. Acest lucru ar demonstra așadar existența unei legături naturale între cuvinte și obiectele pe care le denumesc. Dar el recunoaște că această teorie nu este aplicabilă tuturor cuvintelor și de aceea acceptă și teza convenției numirii obiectelor.

În epoca medievală, din multitudinea de idei despre originea limbajului voi menționa doar opinia lui Dante Alighieri și aceasta pentru că poetul italian leagă începuturile limbii de limba populară considerată ilustră și pe care o înalță datorită veleităților ei poetice.

În tratatul său *De vulgari eloquentia*, Dante aduce un elogiu limbii populare ilustrând capacitățile ei poetice. În *Cartea întâi* el analizează apariția limbii și apoi diversificarea și evoluția limbilor până în vremea sa. Dante afirmă că numai omul este înzestrat cu capacitatea de a vorbi „fiindcă numai lui i-a fost de trebuință. Nu le-a fost de trebuință îngerilor, nici făpturilor mai prejos de om” adică animalelor. Îngerii, după părerea lui, nu au nevoie de limbaj văzut ca un mijloc de comunicare între oameni a propriilor gânduri, pentru că ei sunt ființe angelice și au o capacitate supranaturală de înțelegere a gândurilor celuilalt. Animalele, la rândul lor, nu au capacitatea de a vorbi întrucât sunt dominate de instincte. Superioritatea omului față de animale este susținută prin faptul că el este înzestrat cu rațiune reprezentată de „puterea de cunoaștere, de judecată sau de alegere”. Dar pentru a putea comunica această cunoaștere, omul avea nevoie de un „semn” legat și de rațiune și de simțuri și acest semn „este tocmai nobilul lucru despre care vorbim: este sensibil în calitatea lui de sunet; iar în măsura în care se dovedește în stare să însemne ceva, după voie, este rațional”³.

În ce privește prima comunicare verbală a omului, Dante afirmă că Eva este cea care ar fi vorbit prima dată în episodul ispitirii. U. Eco susține că aici, Dante ar intenționa să spună că o dată cu episodul ispitirii Evei de către șarpe am avea primul dialog și, prin urmare, „primul act de limbaj”⁴. Totuși, subliniază Dante, lui Adam i s-a dat primul darul vorbirii, însă el nu poate considera ca dialog vorbirea dintre Adam și Dumnezeu căci s-ar contrazice cu afirmațiile de mai sus. În concepția lui Dante, Dumnezeu nu a folosit o limbă, ci s-a folosit de fenomenele naturale, mișcând aerul în așa fel încât să facă să răsunе cuvintele propriu-zise. El susține că primul cuvânt emis de Adam a fost să rostească Numele lui Dumnezeu: *El*. Așa cum primul sunet pe care îl emit ființele omenești e un scâncet de durere, tot așa prima rostire a lui Adam ar fi fost un sunet de bucurie pentru că „Dumnezeu însuși e în întregime bucurie”⁵ și astfel Adam s-a închinat Celui ce l-a creat. Dar, susține Dante, Dumnezeu a dat omului acest dar cu un singur scop: ca să fie slăvit Dătătorul lui. Ironizând pe toți cei care cred că limba lor este cea mai bună, el afirmă că limba inițială, pe care Dumnezeu a creat-o pentru Adam, ar fi avut o structură perfectă datorită unei înlănțuirii logice a cuvintelor care a dus la o rostire specifică. Această armonie desăvârșită a limbii primordiale a ținut până la evenimentul Turnului Babel. După diversificarea limbilor, singurii care au mai păstrat caracteristicile primei limbi au fost evreii. Cu alte cuvinte, limba vorbită de Adam a fost

³ Dante Alighieri, *Despre arta cuvântului în limba vulgară*, în vol. *Opere minore*, București, Editura Univers, 1971, p. 535.

⁴ Umberto Eco, *În căutarea limbii perfecte*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 38.

⁵ Dante Alighieri, *op.cit.*, p. 537.

ebraica. Supoziția lui Dante este bazată în primul rând pe faptul că Iisus Hristos, trimisul lui Dumnezeu trebuia să se folosească de o „*limbă a harului*” și nu de „*vreo limbă a tulburării*”. Cu alte cuvinte ebraica este văzută ca o condiție necesară în planul revelării lui Dumnezeu și de aici și afirmația că Dumnezeu i s-ar fi adresat lui Adam tot în ebraică.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, un alt filosof italian, Giambattista Vico, se remarcă printr-o nouă viziune asupra originii limbii. Concepția lui este prezentată în lucrarea sa *Știința nouă*, în cartea a doua *Despre înțelepciunea poetică*. Vico pleacă de la principiul că primii oameni erau muți și, de aceea, nu puteau să se exprime decât prin gesturi sau prin lucruri care să se afle într-un raport natural cu ideile (de exemplu, trei spice folosite pentru a spune trei ani). Astfel, exprimarea lor se făcea „*într-o limbă care să însemne în mod natural ideile*”⁶, pe care Vico o identifică a fi limba atlantică în care ideile ar fi fost exprimate în raport cu natura lucrurilor, adică ținându-se cont de însușirile lor naturale.

În ce privește viziunea asupra originii limbilor, Vico o preia pe cea egipteană, care susține că la început au existat trei limbi: limba zeilor, a eroilor și a oamenilor. Egiptenii susțineau că cea dintâi limbă ar fi fost hieroglifică, de natură divină, a doua ar fi fost simbolică, realizându-se prin semne sau fapte eroice, iar a treia ar fi fost epistolară, reprezentând un mijloc de comunicare între cei ce se aflau la distanțe mari unii de alții. Filosoful italian își fundamentează viziunea și prin câteva texte din operele *Iliada* și *Odiseea*, în care Homer susține existența celor trei limbi ale începuturilor. Făcând un inventar al numelor de zeițai ale grecilor, Vico afirmă că poveștile despre zei ale latinilor și grecilor ar constitui primele hieroglife sau primele caractere sacre ale egiptenilor prin care putea fi exprimată prima limbă, cea a zeilor.

Cât privește limba eroilor, modul ei de reprezentare îl constituiau emblemele eroice, adică simboluri mute. Astfel, afirmă Vico „*trebuie să fi fost vorba de metafore, imagini, asemănări sau comparații care mai târziu, o dată cu apariția limbii articulate, formează întregul material al vorbirii poetice*”⁷.

Limba epistolară, la rândul ei, s-ar fi născut într-un oraș, probabil Teba, în mijlocul plebei cu scopul de a răspunde nevoilor zilnice ale locuitorilor cetății. Pornind de la recunoașterea dreptului universal al popoarelor de a vorbi și de a scrie, Vico susține că această limbă ar fi fost rodul unei convenții, acceptată liber de către vorbitorii ei.

Cât privește originea scrierii, Vico afirmă că primii care au introdus literele sunt fenicienii ce, la rândul lor, le preluaseră de la haldei și le-au transmis apoi grecilor. Fiind primite de la haldei primele litere nu erau altceva decât simboluri matematice sau figuri geometrice pentru că aceștia sunt, în opinia lui Vico, „*cei dintâi matematicieni și mai ales cei dintâi astronomi ai națiunilor*”. Aceste simboluri și figuri au fost folosite apoi de fenicienii în scopuri comerciale, ținându-le loc de cifre. Astfel au cunoscut și grecii aceste simboluri cărora le-au aplicat diferite sunete articulate și „*cu o deosebită frumusețe au format din ele caracterele comune ale literelor*”⁸ și care, mai târziu, au fost adoptate de latini.

Revenind la cele trei limbi primare, Vico susține că, deși s-au format în același timp, există totuși importante deosebiri între ele: limba zeilor ar fi fost mută, limba

⁶ Giambattista Vico, *Știința nouă*, București, Editura Univers, 1972, p. 255.

⁷ *Ibidem*, p. 260.

⁸ *Ibidem*, p. 261.

eroilor ar fi fost un amestec de limbă articulată și de limbă mută, adică o îmbinare de graiuri comune și de caractere eroice, iar limba oamenilor era articulată în totalitate. Natura limbii eroice, subliniază Vico, explică obscuritatea miturilor, totuși acest lucru a dus la dezvoltarea poeziei.

În ce privește apariția primelor cuvinte, filosoful italian susține că cel dintâi cuvânt s-a format prin folosirea onomatopeei și el ar fi semnat simbolul divin al lui Jupiter. Apoi cuvintele au apărut prin interjecții „*adică cuvinte articulate născute din pornirea unor patimi violente, și care în toate limbile sunt monosilabice*”⁹. Oamenii ar fi format apoi pronumele pentru a comunica între ei trăirile și ideile lor și pentru ca referentul să poată fi înțeles și de cei din comunitate. După aceea s-au format prepozițiile care, la fel ca și pronumele, sunt monosilabice în majoritatea limbilor, păstrându-și o caracteristică inițială: aceea de a preceda întotdeauna fie un nume, fie un verb. Apoi au apărut numele care, la început, au fost tot monosilabice și după aceea s-au creat verbele. Vico susține că numele au apărut înaintea verbelor, în primul rând pentru că „*numele trezesc idei care lasă urme precise; dar verbele înseamnă mișcări cuprinzând în ele trecutul și viitorul, considerate în raport cu prezentul indivizibil*”¹⁰. Astfel s-ar fi născut limba poetică la diferite națiuni, ea fiind formată din caractere divine și eroice exprimate și scrise apoi în graiuri comune, adică folosindu-se scrierea alfabetică. Cu alte cuvinte, în concepția lui Vico „*vorbirea poetică*” s-a născut înaintea „*vorbirii în proză*”. Poeții au creat limbajul poetic prin compunerea și adunarea de idei particulare și, de aici, popoarele au ajuns să formeze vorbirea în proză.

În concluzie, se poate observa că pentru Vico, limbajul și poezia sunt în mod substanțial identice. El a combătut afirmația gramaticienilor care susțineau că vorbirea în proză s-ar fi născut întâi și a demonstrat că, de fapt, la originea limbilor și a literelor stă originea poeziei. Subliniind originea naturală a limbilor, el a afirmat că limbile au semnat în mod natural adică aproape toate cuvintele s-au format prin proprietăți naturale sau prin efecte sensibile; de aceea, metafora constituie cea mai mare parte a corpului limbilor la toate națiunile.

În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea s-au emis cele mai diverse teorii despre originea limbajului. Apariția limbilor devenise o problemă importantă în epocă și datorită apariției noilor concepții despre originea vieții: teoria darwinistă, teoria big-bang-ului etc.

Însuși Darwin susținea o teorie a mișcărilor și sunetelor expresive care subliniază evoluția naturală a omului și implicit a limbajului. Limba s-ar fi constituit din evoluția sunetelor instinctuale și spontane și ar fi apărut din nevoia omului de a exterioriza stările emoționale interioare.

Teoria imitației se bazează pe ideea că mediul l-ar fi influențat pe om care a preluat sunetele din natură. Din nevoia de comunicare a omului, aceste sunete s-au dezvoltat în înălțări sonore inteligibile. Această teorie a fost susținută de Steinthal.

Teoria predispoziției, susținută de Humboldt, prezintă apariția limbajului ca pe o creație spirituală a omului la un moment dat, într-un anumit stadiu al dezvoltării sale. Humboldt afirmă că „*El însuși [limbajul] nu este un Werk [operă, produs] (ergon), ci o*

⁹ *Ibidem*, p. 265.

¹⁰ *Ibidem*, p. 267.

Tätigkeit [activitate] (*enérgeia*)¹¹, adică, prin limbaj, omul și-a afirmat libertatea în activitate și în creație. La rândul său, Hegel sublinia că limbajul este o creație a omului ca ființă spirituală. Prin limbaj omul a putut recrea lumea pentru sine, pentru nevoile sale spirituale, lume pe care să o poată cunoaște, să o poată interpreta și să o poată transmite și celor din jur.

O teorie interesantă este cea a lui Otto Jespersen care susținea că mai întâi omul a cântat și după aceea a început să vorbească. Astfel limba ar fi apărut ca o distracție în timpul liber al omului primitiv, fiind, la început, un joc.

În general, aceste teorii scot în evidență anumite premise sau cauze și le neglijează pe celelalte, ceea ce duce la imposibilitatea creionării cadrului complex în care a apărut limba. De aceea, în secolul al XX-lea mulți cercetători au renunțat la a mai da explicații privind apariția limbajului și și-au concentrat atenția în evidențierea trăsăturilor specifice din întreg limbajul omenesc, spre deosebire de celelalte sisteme de comunicare non-umană.

Eugen Coșeriu afirmă că problema originii limbajului reprezintă problema acelei esențe a esenței care nu poate fi determinată decât prin această *reductio* la principii, la motivarea originară, adică la întrebarea „De ce există limbajul?” în delimitarea față de alte tipuri de obiecte care se află în atingere cu limbajul, care prezintă și ele anumite trăsături comune cu cele ale limbajului¹² cum ar fi arta sau gândirea rațională ce nu sunt posibile fără limbaj. Făcând o trecere în revistă a ideilor despre apariția limbii el observă că de-a lungul istoriei limbajul a fost privit din două perspective: ca cel care numește lucrurile și apoi ca fiind întotdeauna intersubiectiv. Prima percepție asupra limbii a fost predominantă în perioada antichității și a filosofiei scolastice până la Toma d'Aquino. Cea de-a doua a ajuns, în Renaștere, să fie considerată ca o funcție principală a limbajului, funcția denominativă devenind secundară. De-abia, în secolul al XVIII-lea cele două perspective ajung să fie considerate împreună ca esențiale pentru apariția limbajului.

În concluzie, deși toate aceste teorii nu au oferit un răspuns exhaustiv în ce privește condițiile și cauzele care au dus la apariția limbajului, totuși ele au scos în evidență cele două axiome fundamentale pentru existența limbajului: interdependența dintre limbă și gândire – gândirea rațională nu poate exista fără limbaj – și caracterul social al limbii, ceea ce ne ajută să înțelegem că limbajul a apărut într-o comunitate ca mod de comunicare a omului despre sine și despre lume, pentru ceilalți.

IV. Originea limbajului în cartea *Facerea*

Omul a încercat și continuă încă să descopere secretul „*facerii*” lumii dar cu cât se adâncește mai mult în acest mister apar mai multe întrebări decât răspunsuri. Cu toate încercările lui, omul nu poate emite nici o teorie riguroasă și exhaustivă din punct de vedere științific, despre origini. Taina creației nu este cunoscută decât de Creator. Astfel sunt prezentate primele trei capitole ale *Genezei*: ele nu au fost scrise pentru a revela misterul creării lumii și de aceea întrebările de tipul Ce anume...? sau Cum anume...?

¹¹ Cf. Eugen Coșeriu, *Omul și limbajul său*, în „Revista de Filosofie”, tom XLIV, nr. 1, 2, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 137.

¹² *Idem*, *Prelegeri și conferințe*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXXIII, 1992-1993, *Lingvistică*, Editura Academiei Române, p. 16.

nu-și găsesc răspunsul aici. Și aceasta, pentru că singura întrebare la care vrea să răspundă cartea *Facerea* este: Cine anume le-a făcut pe toate acestea? În primul capitol al cărții se observă că la baza creației stă Cuvântul creator divin care poate scoate ordine din haos, viață din moarte și lumină din întuneric. Acest lucru demonstrează, pe de o parte, că lumea are un început, că avem de-a face cu o creație *ex nihilo*, iar pe de altă parte că actul creației este un act liber al lui Dumnezeu în care Dumnezeu rămâne transcendent creației sale, existent prin Sine și suficient pentru Sine.

Analizând primele două capitole ale cărții observăm că aici în taina creației a fost inserat misterul apariției limbii și astfel putem extrage trăsăturile dominante și rolul limbajului. În primul rând, Dumnezeu se revelează încă de la început nu numai ca un Dumnezeu suveran care acționează, dar și ca un Dumnezeu viu care vorbește și care își declară scopul înainte de a acționa. De exemplu, în primul capitol al Genezei, de nouă ori este folosită expresia: „Și Dumnezeu a zis...”. Chiar și conversația din cadrul dumnezeirii este descrisă în formă propozițională: „Să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră” (Gen 1v.26). Cuvântul lui Dumnezeu prin care este creat universul nu este unul suprarational, paradoxal, ci ia forma unor propoziții inteligibile, ordonate, de exemplu: „Să fie lumină” (cf. Gen. 1 v.3, 6 ,9, 11, 14, 20, 24). Folosirea cuvintelor ca simboluri are un precedent divin: „Și Dumnezeu a numit lumina zi iar întunericul l-a numit noapte” (Gen. 1v.5). La fel și folosirea valorizatoare a limbajului: „Și Dumnezeu a văzut că lucrul acesta era bun” (Gen. 1v.7).

Fiind creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu omul a primit și acest dar al vorbirii. Cuvintele pe care Dumnezeu le adresează ființei umane create sunt exprimate tot în propoziții inteligibile. Adam a fost desemnat de Dumnezeu ca să dea nume animalelor peste care avea stăpânire și această numire a creaturilor vii a fost îndeplinită în prezența lui Dumnezeu. De aceea analiza contextului în care Adam numește animalele, este necesară pentru a putea înțelege trăsăturile primei limbi:

„Domnul Dumnezeu a zis: ‚Nu este bine ca omul să fie singur am să-i fac un ajutor potrivit pentru el’. Domnul Dumnezeu a făcut din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la om ca să vadă cum are să le numească;și orice nume pe care-l dădea omul fiecărei viețuitoare acela-i era numele. Și omul a pus nume tuturor vitelor păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpului dar, pentru om, nu s-a găsit nici un ajutor care să i se potrivească. Atunci Domnul Dumnezeu a trimis un somn adânc peste om și omul a adormit; Domnul Dumnezeu a luat una din coastele lui și a închis carnea la locul ei.

Din coasta pe care o luase din om Domnul Dumnezeu a făcut o femeie și a adus-o la om. Și omul a zis: ‚Iată în sfârșit, aceea care este os din oasele mele și carne din carnea mea ea se va numi «femeie» pentru că a fost luată din om”’(Gen. 2v.18-23).

În primul rând se observă că actul numirii animalelor și păsărilor de către Adam este încadrat de o afirmație a lui Dumnezeu și de implicarea Lui în crearea femeii. Cu alte cuvinte, omul a folosit limbajul, la început, pentru a da nume lumii peste care stăpâna și apoi limba este folosită ca mijloc de comunicare cu semenii (în cazul nostru Eva) despre lume. Nu sunt prezentate criteriile prin care a pus Adam nume

viețuitoarelor, dar din felul cum o numește pe Eva se poate trage concluzia că el a înțeles că numele sunt referenți desemnați care simbolizează natura și scopul. În cazul Evei el afirmă: „*Ea se va numi femeie [ișa], pentru că a fost luată din om [iș]*” și apoi după izgonirea din grădina Eden „*Adam a pus nevastei sale numele Eva; căci ea a fost mama tuturor celor vii*”. Urmând cursul evenimentelor din capitoul trei al Genezei este relatată apoi ispitirea primilor doi oameni. Folosindu-se de limbaj („*a zis femeii*”) șarpele aruncă îndoiala asupra poruncii lui Dumnezeu. Tiparul îndoielii implică în mod evident și deformarea limbajului.

Astfel, atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament avem de-a face cu un Dumnezeu care vorbește. El a ales mijlocirea limbii umane, ca să-și transmită mesajul răscumpărător. De aceea „cuvântul” este identificat cu însuși Dumnezeu de către apostolul Ioan. Cuvântul lui Dumnezeu este un agent al voinței divine desăvârșite: când Dumnezeu vorbește, El acționează. De aceea, Cuvântul lui Dumnezeu nu este doar vocal și instrumental, ci este personal și inteligibil.

În concluzie, revelația biblică are implicații remarcabile pentru scopul și natura limbajului. Dumnezeu a avut în vedere crearea unei ființe pentru comunicarea rațional-verbală cu El. Omul a fost înzestrat cu o bază structurată rațional de comunicare intersubiectivă, care îl ajută să transmită și să valideze afirmații ale adevărului despre Dumnezeu și voia Lui. Prin limbă omul s-a putut cunoaște și a putut să se facă cunoscut. Limba este și un mijloc al revelării lui Dumnezeu adresate omului, prin ea Dumnezeu își descoperă voia Sa și caracterul Său. Prin limbă omul poate comunica cu Dumnezeu. Toate acestea împreună subliniază scopul pentru care Dumnezeu a dat limbajul omului. Darul vorbirii cu care a fost înzestrat Adam este pus în legătură cu o dimensiune esențială a ființei umane: dimensiunea sacră. Astfel prin faptul că Adam numește lucrurile create de Dumnezeu „*lumea obiectuală este recreată ca lume semantică, prin cuvânt. Cuvântul creator divin trece în cuvânt creator poetic. Ființa umană își relevă astfel de la început o dimensiune esențială – dimensiunea poetică, expresie a apartenenței la sacru, și dimensiune care își va pierde poziția axială în fixarea identității umane o dată cu alungarea omului în timpul și spațiul profan*”¹³. De aceea dimensiunea poetică a ființei umane subliniază tocmai dorința de a reveni la condiția inițială, sacră, perfectă.

IV. Turnul Babel și degradarea limbilor

Pentru Umberto Eco existența unei limbi adamice este un lucru clar pentru că „*limbile nu pot să se fi născut prin convenție, dat fiindcă, pentru a le pune de acord regulile, oamenii ar avea nevoie de o limbă precedentă*”¹⁴.

În ce privește modalitatea prin care limba adamică a fost „împărțită” în mai multe limbi, Dante afirmă că acest lucru s-a realizat în funcție de categoriile sociale care au participat la construirea Turnului: „*câte feluri de îndeletniciri se străduiau pentru lucrarea aceea, în atâtea limbi a fost atunci dezbinat neamul omenesc*”. Aceasta înseamnă că numai cei ce se îndeletniceau cu același fel de muncă au rămas cu aceeași limbă. Dar Dante nu se oprește aici ci susține că Turnul Babel a însemnat și o

¹³ Dumitru Irimia, „*Omul... metaforizant*” și natura limbajului poetic în vol. *Eonul Blaga. Întâiul veac*, București, Editura Albatros, 1997, p. 260–261.

¹⁴ Umberto Eco, *op.cit.*, p. 279.

ierarhizarea a limbilor care a rămas valabilă și după împrăștierea oamenilor, și anume „*cu cât îndeletnicirea era mai sus pusă cu atât vorbesc acuma mai necioplit și mai barbar*”¹⁵. Cât privește evoluția limbilor el afirmă o teorie înnoitoare pentru epoca sa și anume că limba are o variabilitate în timp și în spațiu. Această variație este, de fapt, efectul naturii umane foarte schimbătoare și din această cauză „*limba nu poate fi trainică, nici stărui în neschimbare ci... trebuie să se schimbe odată cu îndepărtarea în loc sau în timp*”¹⁶. De aceea, toate limbile apărute după evenimentul Turnului Babel nu sunt altceva, susține Dante, decât realcătuirii după bunul plac al omului, care a uitat limba ce o vorbea înainte.

La rândul său Giambattista Vico pune diferențierea limbilor pe seama diversității spiritului uman. În demonstrația sa el pleacă de la următoarea axiomă: răspândirea oamenilor în diferitele zone ale pământului a determinat o diversificare a naturii umane și implicit o diferențiere a concepțiilor despre lume, ceea ce a dus la apariția mai multor limbi. Concepțiile multiple asupra vieții și modalitățile diferite de a privi lucrurile din lume, chiar și pe cele ce sunt indispensabile vieții au generat dezvoltarea unor obiceiuri specifice, uneori chiar contrare. Astfel au apărut limbile ca modalități specifice de exprimare a unei multitudini de concepții asupra realității. Cu alte cuvinte, în viziunea lui Vico, fiecare limbă reprezintă o lume sau, mai bine zis, un mod aparte de raportare la lumea vizibilă, fenomenală. Argumentul lui își găsește confirmarea în proverbe văzute ca fiind un corpus în care sunt concentrate experiențele de viață ale unui popor. Deși sunt exprimate „*în tot atâtea feluri câte sunt și câte au fost națiunile*” totuși „*sunt aceleași în esența lor*”¹⁷, adică dincolo de varietatea exprimării, sensurile morale ale proverbelor sunt echivalente, ceea ce confirmă o identitate primordială unică a spiritului omenesc. Așadar, în accepția lui Vico, limba reprezintă maniera specifică prin care fiecare popor exprimă sau, mai bine zis, interpretează realitatea înconjurătoare. Limba constituie „*punctul de vedere*” al unui popor despre lume.

Paul Zumthor în lucrarea sa *Babel sau nedesăvârșirea* consideră și el că „*limba începuturilor noastre a fost desăvârșită, fiecare din cele ce a urmat nereproducând, în cazul cel mai bun, decât în parte, trăsăturile ei*”¹⁸. Prin această limbă, pe care Adam a primit-o de la Dumnezeu, realitatea era desemnată direct și totodată fără echivoc. Dar această dublă proprietate s-a pierdut o dată cu evenimentul Turnul Babel. Astfel limbile vorbite astăzi „*se aseamănă cu niște traduceri aproximative dintr-un idiom îndepărtat, ce nu poate fi comparat cu sistemele noastre*”¹⁹. Limbajul este în concepția lui Paul Zumthor, „*o matrice din care nu ne naștem niciodată*”²⁰. Prin el omul a reușit să învingă spațiul și timpul și poate reda ficțiunea și irealul. Dar deși limbile actuale și-au pierdut „*desăvârșirea*” totuși există în profunzimea lor impulsuri care se opun, pe de o parte degradării limbilor iar, pe de altă parte, trimit și încearcă să refacă acea limbă primordială, desăvârșită. Aceste impulsuri există în limbile actuale pentru că după Babel din limba adamică s-a păstrat „*în toate limbile câte ceva și în fiecare altceva*”²¹. Acestea

¹⁵ Dante Alighieri, *op. cit.*, p. 542.

¹⁶ *Ibidem*, p. 546 – 547.

¹⁷ Giambattista Vico, *Știința nouă*, București, Editura Univers, 1972, p. 263.

¹⁸ Paul Zumthor, *Babel sau nedesăvârșirea*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 87.

¹⁹ *Ibidem*, p. 89.

²⁰ *Ibidem*, p. 173.

²¹ Lucian Blaga, *Cuvintele originare*, în volumul *Isovoade*, București, Editura Minerva, 1972, p. 222.

sunt niște mărci ale unității originare deși nici una din limbile actuale nu mai păstrează perfecțiunea și „puterea” de a crea lumea prin cuvânt asemenea limbii inițiale. Totuși limbile manifestă o dorință ascunsă de transcendere a barierelor temporale și spațiale care au dus la fărâmițarea lor pentru a instaura din nou acea ordine inițială care să aducă stabilitate și durabilitate. Această frământare invizibilă a limbii subliniază faptul că limbajul „izvorăște dintr-o adâncă sfâșiere a ființei; dintr-o ruptură inițială între gândire și viață; din cuvintele indicibile care l-au precedat în noi, pe timpul inexistent al paradisului”²².

VI. Limbajul poetic – o recreare a limbii adamice

În încercarea de eliberare de sub blestemul Turnului Babel s-au evidențiat, de-a lungul vremii mai multe modalități: fie s-a încercat redescoperirea limbii pe care o vorbea Adam, fie s-a urmărit construirea unei „limbi a rațiunii care să aibă perfecțiunea pierdută a limbii lui Adam”²³, fie s-a căutat punerea în valoare a bogățiilor limbilor actuale prin care să poată fi evitată degradarea lor. Din această ultimă perspectivă ar putea fi privit limbajul poetic, ca pe o încercare de a reface „desăvârșirea” limbii inițiale. Dar acest lucru presupune o întoarcere în trecut pentru a găsi, dacă este cu putință, acele cuvinte prin care Dumnezeu a făcut lumea și prin care Adam a numit realitatea din jurul lui. Găsirea „cuvintelor originare” ar însemna implicit și dobândirea puterilor creatoare ce le-au avut aceste cuvinte. Dante Alighieri și Paul Zumthor și-au afirmat convingerea că limbile omenești au păstrat, după Babel, câte ceva din limba adamică. Altfel spus, în limbile vorbite de oameni ar exista răsfrângeri din vorbirea întemeietoare de lume a lui Dumnezeu și anume „cuvinte de vrajă, cuvinte ce au darul de a se intrupa într-un fel singure, sau cel puțin cuvinte ce dau iluzia unei supreme intruchipări”²⁴. Dar aceste cuvinte sunt ascunse în limbă și de aceea este nevoie de un dar special pentru a le putea recunoaște. În concepția lui Blaga numai poezii, sfinții și gânditorii sunt înzestrați cu această capacitate de a alege din limbă „cuvintele de vrajă și de putere care mai răsfrâng sau mai îngână limba lui Dumnezeu”. Năzuința acestor căutători ai misterelor începuturilor este de fapt de a găsi cuvintele prin care Dumnezeu a făcut tot ceea ce există. Parafrazându-l pe Blaga, ispita poezilor, sfinților și gânditorilor este de a „descoperi” cuvintele dumnezeiești adică de a pătrunde în profunzimea lor și de a le dezvălui misterul puterii lor. Descoperind puterea creatoare a acestor cuvinte poezii, sfinții și gânditorii au reușit să redescopere esența lumii și au încercat să repună în funcție ceea ce era limba adamică. Cunoscând misterul și puterea cuvintelor originare, ei se folosesc de „cuvintele de vraja” pentru ca, la rândul lor, să creeze lumi posibile, ficționale care sunt tot atât de reale ca și lumea înconjurătoare: „Cântecul lor e faptă. Faptele lor sunt cântece”. Cu alte cuvinte prin dezvăluirea puterii cuvintelor originare poezii, sfinții și gânditorii au creat limbi sacralizate capabile să ascundă și să descopere mistere.

Înainte de a analiza natura „cuvintelor de vrajă” sau, mai bine zis, modalitatea prin care pot fi revelate aceste mistere, se impune determinarea circumstanțelor care au dus la apariția limbajului poetic. Este darul de a revela misterele și esența lui, o

²² Paul Zumthor, *op. cit.*, p.175.

²³ Umberto Eco, *op. cit.*, p. 21.

²⁴ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 223.

capacitate dată omului la crearea lui sau este rezultatul eforturilor umane de a restabili ordinea și perfecțiunea inițială? Pentru Giambattista Vico, limbajul și poezia sunt identice, originea limbilor nefiind altceva decât originea poeziei. În *Cartea a doua* din *Știința nouă*, el prezintă originea omului cu cele trei vârste inițiale: vârsta zeilor, cea eroică și cea umană. Poezia apare aici ca o modalitate primară de cunoaștere și de comunicare a cunoașterii. Necesitățile primordiale de cunoaștere ale omului au dus la apariția poveștilor sau miturilor numite de Vico „*universalii fantastici*”, care reprezintă cunoașterea prin imaginație (*fantasia*) proprie vârstei zeilor și a celei eroice și care s-au născut înaintea „*universaliiilor raționali adică filosofici*” care corespund cunoașterii intelectuale proprii vârstei oamenilor. Așadar, miturile, ca expresie a cunoașterii primitive pe care o are omul despre lume, constituie prima modalitate poetică de comunicare a omului care nu posedă încă modalitatea rațională. În concepția lui Vico, creația poetică s-a materializat în primul rând prin caracterele „*divine și eroice*” – adică prin mituri și prin scrierea hieroglifică – și apoi prin „*caracterele comune*”, adică prin semnele lingvistice grafice. Fiind corespondentul miturilor în perioada vârstei oamenilor, limbajul scris constituie, la rândul lui, o modalitate poetică de comunicare. Spre deosebire de filosofii greci care susțineau caracterul arbitrar al semnului lingvistic – precum sofistii sau Aristotel – Vico afirmă că raportul instituit între lume și nume este unul natural și aceasta pentru că „*originile acestor limbi fiind naturale, ele trebuie să însemne ceva în mod tot atât de natural*”. Exemplul cel mai clar pentru el îl constituie limba latină în care „*aproape toate cuvintele sunt metafore luate din natură, fie din însușirile naturale ale lucrurilor, fie din efectele lor asupra simțurilor*”. Și pentru că limbile poetice (ce nu erau o convenție, ci un produs al fanteziei) au păstrat multe din caracteristicile lor, astfel încât s-ar putea spune că „*metaforele constituie partea cea mai importantă a limbilor la toate națiunile*”²⁵.

Nefiind rezultatul unei convenții, cuvântul și semnul grafic au apărut în mod simultan pentru că semnifică în mod natural. Creații ale fanteziei, cuvântul și semnul grafic au comunicat în primele două vârste ale omenirii prin imagine sau metaforă, fără ca între cuvânt, pe de o parte, și obiect, pe de altă parte, să existe o prealabilă cunoaștere rațională sau teoretică. Astfel, pentru omul primordial poezia era comunicare cotidiană și a apărut tocmai datorită sărăciei limbii și „*din nevoia de a se exprima, după cum arată cele dintâi ornamente ale acesteia [de vorbiri poetice], și anume hipotipozele, imaginile, asemănările, comparațiile, metaforele*”.

Parafrazându-l pe Vico, limbajul poetic, născut din fantezie și făcut din imagini, nu interesează doar prin funcția gnoseologică, prin adevărul sau ne-adevărul pe care-l comunică, ci prin emoția provocată în actul comunicării, prin acel „*efect*” asupra simțurilor. Având la bază imaginile și imaginația, limbajul poetic este anterior celui în proză. Astfel poezii au format graiul poetic „*prin compunerea laolaltă de idei particulare*” și de aici s-a ajuns la vorbirea în proză care concentrează „*în fiecare amănunt, ca într-un gen, părțile pe care graiul poetic le asociase unul cu altul*”. Acest lucru a dus apoi la apariția literelor (din hieroglifice și din stemele eroilor) și la dezvoltarea capacității de abstractizare a omului, prin filosofii care au creat „*genurile abstracte ale ideilor*”. Conform opiniei lui Vico, primul vers care a fost creat este cel eroic, considerat „*cel mai mare dintre toate și propriu poeziei eroice*” și care s-a născut

²⁵ Giambattista Vico, *op. cit.*, p. 263.

din stări violente și contrare, din spaimă și bucurie și aceasta pentru că „*poezia eroică nu tratează decât despre pasiuni care tulbură întreaga ființă*”.

În concluzie, pentru Giambattista Vico limbajul poetic nu reprezintă creația unor oameni cu un dar special, ci el s-a născut o dată cu apariția primelor națiuni. El a constituit limbajul originilor și modalitatea primordială de cunoaștere și de comunicare a acestei cunoașteri.

Referindu-se la metaforă, pe care Vico a considerat-o esențială în existența limbilor și în dezvoltarea lor, Lucian Blaga distinge două tipuri: metaforă plasticizantă și metaforă revelatorie. Cât privește prima categorie de metafore, cele plasticizante, ele nu îmbogățesc conținutul informațional al faptului la care se referă, ci au rolul de a eficientiza comunicarea. Ele presupun apropierea a doi termeni – sau „*fapte de limbă*” cum le numește Blaga – care aparțin lumii fenomenale cu scopul „*plasticizării*” unuia din ei. Aceste metafore au apărut datorită imposibilității redării, a exprimării de către om a lumii concrete, sau cum spune Blaga, ele au rolul de a completa „*neputința expresiei directe*”. Cu alte cuvinte, metafora plasticizantă a apărut ca o necesitate umană de a exprima realitatea. În viziunea lui Blaga, mijloacele de exprimare ale omului nu sunt compatibile cu realitatea ce trebuie comunicată; astfel omul dispune de foarte multe cuvinte abstracte ce nu pot reda realitatea concretă ci reușesc doar să o descrie. De aceea, pentru a evita înșiruirea nesfârșită de cuvinte abstracte, omul a creat metafora plasticizantă pentru a putea exprima lumea concretă cu un număr mic de cuvinte. Rolul ei nu e de a spori semnificația realității la care se referă ci de a întregi „*expresia directă [a faptelor], cuvântul ca atare*”²⁶. Metafora plasticizantă a apărut astfel ca o legătură între lumea abstractă și cea concretă, ca „*un organ de redare indirectă, instantanee a concretului*”. Ea constituie mijlocul prin care omul, silit să exprime realitatea concretă doar prin abstracțiuni, poate descrie și interpreta lumea.

Spre deosebire de metafora plasticizantă, cea revelatorie urmărește „*revelarea unui ‚mister’ prin mijloacele pe care ni le pune la îndemână lumea concretă, experiența sensibilă și lumea imaginară*”. Din această perspectivă viziunea lui Blaga ar putea fi pusă în confirmarea concepției lui Vico pentru care metafora s-a născut odată cu omul și reprezintă modul prin care ființa umană a cunoscut și interpretat lumea. Totuși, pentru Blaga, metafora revelatorie ține de dezvăluirea unui mister și de aceea ea este „*expresia conștiinței că esența lumii se află dincolo de ce se arată vederii, de ce se oferă sensibilității*”²⁷. Ea are menirea de a scoate la iveală ceea ce este ascuns, necunoscut îmbogățind astfel semnificația realității aparent banale la care se referă prin descoperirea conținutului ei profund. Dar caracterul revelator al acestei metafore nu presupune doar dezvăluirea a ceea ce nu se vede, ci înseamnă crearea unei noi viziuni asupra aceluși fapt. Astfel înțelesurile obișnuite, vechi sunt anulate în favoarea unei noi concepții mult mai profunde și a unei modalități diferite de percepere a realității desemnate, sau, mai bine zis, creează o nouă realitate, o nouă lume cu noi înțelesuri, mult mai adânci. Lucian Blaga consideră că metafora revelatorie are o altă origine decât cea plasticizantă. Dacă geneza metaforei plasticizante reprezintă, un moment nou, istoric ce ține de geneza constituției spirituale „*om ca atare*”, originea metaforei revelatorii „*rezultă din modul specific uman de a exista, din existența în orizontul misterului și al revelării*”. Cu alte

²⁶ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 32-38.

²⁷ Dumitru Irimia, „*Omul <...> metaforizant*” și natura limbajului poetic, în vol. *Eonul Blaga. Întâiul veac*, București, Editura Albatros, 1997, p. 255.

cuvinte, metafora revelatorie începe „când omul devine în adevăr ,om’, adică în momentul în care el se așează în orizontul și în dimensiunea misterului”. Metafora ține de ceea ce este specific uman, de esența dimensiunii spirituale a omului. De aceea, Blaga afirmă că „omul este animalul metaforizant” în opoziție cu viziunea lui Aristotel care considera omul cu „animal politic”. Prin folosirea epitetului „metaforizant”, Blaga dorește tocmai suprimarea animalității omului subliniind dimensiunea lui spirituală, specifică. În esență metafora are menirea de a suprima deficiența structurală și existențială a ființei umane. Această deficiență a apărut datorită incapacității omului de a cunoaște și de a exprima, pe de o parte, lumea concretă, iar, pe de altă parte, ceea ce este dincolo de lumea fenomenală vizibilă. Astfel deși trăiește într-o lume concretă, omul nu o poate exprima, deși trăiește „în orizontul misterului” nu-l poate revela. Eliberând ființa umană de constrângerile propriului limbaj și deschizându-i o perspectivă infinită de cunoaștere în „orizontul misterului”, metafora reprezintă de fapt libertatea de manifestare a eului poetic animat de dorința de a descoperi ceea ce nu se vede, nu este perceptibil prin simțurile obișnuite. De aceea, tot ceea ce se vede nu constituie altceva decât o provocare adresată omului de a „dezvălui” ceea ce este dincolo de elementele vizibile. O astfel de provocare primește poetul „singurul în măsură să sfideze lumea și prin aceasta, să-i sesizeze esența de limbaj (...) și să o dezvăluie, prin poem”²⁸. Dar a descoperi misterul ce se află în spatele lumii reale, vizibile presupune o trecere dincolo de lumea fenomenală. Aceasta implică automat și o „trecere dincolo de limba fenomenală” în planul expresiei, căci „numai astfel sensul lingvistic devine sens poetic, asumându-și adică misterul lumii și al ființei deopotrivă”.

Dorința omului de a descoperi ceea ce este tainic, ascuns nu vine numai din năzuința ființei umane de a cunoaște misterul din spatele cuvântului, ci, prin acest lucru, omul încearcă să se regăsească pe sine, să-și descopere misterul propriei existențe. Aceste căutări care frământă ființa umană sunt datorate, în primul rând, pierderii sacralității inițiale de care omul s-a bucurat la începuturile sale. Dumnezeu a creat lumea prin cuvânt – un cuvânt desăvârșit și sfânt asemeni celui ce l-a rostit. Adam a cunoscut și el din puterea cuvântului creator al lui Dumnezeu, numind ceea ce Dumnezeu crease. Această sacralitate primordială a cuvântului s-a pierdut, după cum spune Blaga datorită semeției și păcatelor pământenilor. Dar omul, cu nostalgia ordinii și stabilității caracteristice cuvântului sacru, a căutat să recupereze acea putere a cuvântului dumnezeiesc ce a făcut ordine în haos și a adus lumina și viața acolo unde domnea întunericul și moartea. De aceea limbajul poetic este văzut ca modalitatea prin care lumea este recreată „în originalitatea ei, scoțând-o din timpul profan și reintroducând-o în timpul sacru” iar „calea prin care cuvântul profan își recuperează esența sa de cuvânt sacru” este tocmai metafora revelatorie. Din această perspectivă, limbajul poetic nu reprezintă doar un element revelator al esențelor lumii, al misterelor ei, ci pe de o parte prin încercarea de a recupera acele cuvinte originare, acea limbă creatoare de lume, el „și-a asumat condiția (dimensiunea) mitică”, iar, pe de altă parte, el este mijlocul prin care cititorul este adus „în starea de comunicare cu lumea”²⁹.

Metafora este drumul prin care omul poate ajunge să descopere misterul existenței sale, esența sa ca ființă spirituală. Ea împlinește sensul neîmplinit de a trăi al

²⁸ *Ibidem*, p. 256.

²⁹ *Ibidem*, p. 261-262.

ființei umane. Metafora este singurul instrument prin care omul încearcă să se elibereze de captivitatea propriului limbaj tinzând spre autenticitatea cuvântului primordial. De aceea, subliniază Paul Zumthor, „pe buze sau sub pana poetului, scopul poeziei nu este atât să vorbească despre lume, cât să vorbească despre ea însăși; nu vrea să redea o experiență, ci mai curând s-o constituie; nu ține să-și desemneze obiectul, ci mai cu seamă să cheme la existență ceea ce, înainte de a fi fost numit de către ea, nu exista”³⁰. Cu alte cuvinte, poetul „provocat” de lumea perceptibilă, fenomenală, încearcă să descopere o altă lume ascunsă în spatele a ceea ce se vede, pe care să o poată stăpâni, să o poată recrea și care să devină, în ultimă instanță, la fel de „reală” ca și lumea vizibilă. Astfel prin cuvintele de vrajă, ființa poetică încearcă să reediteze momentul creației lumii căutând totodată să recupereze ceea ce a pierdut dând omului posibilitatea unui nou început.

Pentru E. Coșeriu, limbajul poetic nu este o deviere de la limbajul obișnuit, ci „limbajul poetic, în care se actualizează ceea ce ține deja de semn, este limbajul cu toate funcțiunile lui, adică este plenitudinea funcțională a limbajului”³¹. De aceea, din acest punct de vedere limbajul obișnuit și cel științific ar putea fi considerat ca devieri pentru că sunt „rezultatul unei drastice reduceri funcționale a limbajului ca atare”. Cu alte cuvinte, limbajul poetic, a cărui funcție definitorie este creativitatea, reprezintă, de fapt, maxima libertate de manifestare a poetului în „lumea spirituală” pe care și-o definește. Prin limbajul poetic, ființa umană nu vorbește de o realitate vizibilă ci construiește o altă realitate care nu exista până în acel moment. Limbajul poetic înseamnă, de asemenea, și calea prin care cititorul este invitat să cunoască acea realitate.

De aceea, parafrazându-l pe E. Coșeriu, limbajul poetic este unul creator de limbi spirituale și prin care limba sacralizată tinde să recupereze puterea cuvântului sacru, primordial.

VII. Limba universală ca limbă „perfectă”

O altă modalitate de a transcende blestemul Turnului Babel a constituit-o crearea unei „limbi perfecte” adică a unei limbi universale, comune tuturor oamenilor. Acest lucru ar duce, pe de o parte, la o comunicare mult mai liberă între oameni, iar, pe de altă parte s-ar putea reface acea unitate lingvistică primordială: „Tot pământul avea o singură limbă și aceleași cuvinte” (*Facerea* 2v.1). Această dorință a omului spre unitatea în comunicare a fost datorată și dramei dezbinărilor prin care a trecut umanitatea de-a lungul istoriei. Din această perspectivă, istoria omenirii ar putea fi văzută ca o istorie a limbilor perfecte. Dar pentru că, până acum, nu s-a realizat niciuna din încercările de a stabili unitatea lingvistică a lumii, istoria limbilor perfecte „este istoria unei utopii și a unei serii de eșecuri”³². Dar, afirmă tot U. Eco, „aceasta nu înseamnă că istoria unei serii de eșecuri este un eșec”. De aceea în lucrarea sa *În căutarea limbii perfecte*, U. Eco evidențiază meritele celor ce au contribuit la crearea acestor istorii a limbilor perfecte și modalitățile specifice prin care au încercat depășirea acelei „încurcări” a limbilor. Astfel prin proiectele de la sfârșitul Evului Mediu învățații

³⁰ Paul Zumthor, *op. cit.*, p. 174.

³¹ Eugen Coșeriu, *Limbajul poetic*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, 1992-1993, Editura Academiei Române, p. 153.

³² Umberto Eco, *op. cit.*, p. 21.

vremii au căutat crearea unei limbi prin care să se poată comunica cât mai simplu între popoare, ei urmărind și transmiterea mesajului lumii creștine către lumea barbară și cea musulmană. Remarcabilă este încercarea lui Raimundus Lullus care a creat o *Ars magna* ca sistem al unei limbi filosofice perfecte prin care, cu ajutorul permutărilor matematice și ale figurilor, informația să poată fi înțeleasă atât de analfabeți cât și de vorbitorii altor limbi decât latina. Însă autorul ei nu a reușit crearea unui plan al conținutului comun tuturor popoarelor, așa cum își propusese, ci s-a limitat doar la tradiția creștina occidentală.

În secolele următoare aceste încercări s-au înmulțit motivate în special de creșterea relațiilor economice între țări, de colonizarea unor noi teritorii și de colaborările tot mai strânse în diverse domenii, dintre popoare. S-a renunțat apoi și la impunerea unei limbi neutre, cum e latina, ca limbă universală, dar și la transformarea unei limbi existente într-o limbă internațională. Preocuparea începutului de secol XX a fost în jurul creării unei limbi artificiale care să fie analoagă cu cele naturale și al cărei lexic să amintească tuturor vorbitorilor de termenii existenți în limbile naturale. Este cazul *Esperanto*, sistem lingvistic care s-a impus cel mai puternic în această perioadă tocmai printr-un lexic adaptat din majoritatea limbilor europene. Rămâne însă un test important și anume proba consensului oamenilor prin care se va decide limba în care oamenii vor dori să comunice și să se comunice.

Omul ca ființă vorbitoare reacționează față de lumea înconjurătoare; el există prin limbajul lui. Ființa umană se ascunde și se dezvăluie prin limbaj. De aceea omul a încercat să pătrundă în misterele propriului cuvânt pentru a se putea cunoaște mai bine pe sine. Dar în această temerară încercare se lovește mereu de același blestem al confuziei limbilor. Însă în acest secol al informatizării limbilor și al traducerilor automate, omul va căuta sigur o soluție prin care acest impediment să fie înlăturat.

Bibliografie

- Alighieri, Dante, *Despre arta cuvântului în limba vulgară*, în vol. *Opere minore*, București, Editura Univers, 1971.
- Biblia sau Sfânta Scriptură*, Societatea Biblică Britanică, 1989.
- Blaga, Lucian, *Cuvinte originare*, în vol. *Isvoade*, București, Editura Minerva, 1972.
- Blaga, Lucian, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Coșeriu, Eugen, *Omul și limbajul său*, în „Revista de Filosofie”, tom XLIV, nr.1-2, București, 1997.
- Coșeriu, Eugen, *Prelegeri și conferințe*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXXIII, Editura Academiei Române, 1992-1993.
- Eco, Umberto, *În căutarea limbii perfecte*, Iași, Editura Polirom, 2002.
- Graur, Alexandru, *Introducere în lingvistică*, București, Editura Științifică, 1965.
- Graur, Alexandru, *Tratat de lingvistică generală*, București, Editura Academiei, 1971.
- Grupul μ, *Retorica poeziei*, București, Editura Univers, 1997.
- Irimia, Dumitru, *Curs de lingvistică generală*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1986.
- Irimia, Dumitru, „*Omul <...> metaforizant*” și natura limbajului poetic, în vol. *Eonul Blaga. Întâiul veac*, București, Editura Albatros, 1997.
- Vico, Giambattista, *Știința nouă*, Cartea a doua, București, Editura Univers, 1972.
- Zumthor, Paul, *Babel sau nedesăvârșirea*, Iași, Editura Polirom, 1998.

Le débat pour une *lingua universalis*... à la recherche de la langue primaire

L'homme comme un être parlant a permanent contact avec le monde extérieur. Aussi, il existe à cause de son langage. L'humanité se cache et se découvre à l'aide de la langue. C'est pour cette raison que l'homme a essayé à pénétrer les mystères du mot pour avoir une meilleure image de soi-même. Mais dans ce téméraire essai il envisage toujours le même problème: la confusion entre les langues. Mais à l'aide de l'informatisation et du processus des traductions automatiques, l'homme va vraiment essayer à trouver une solution pour pouvoir dépasser cet obstacle et réussir à communiquer sans barrières linguistiques.

*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

